

АНОТАЦІЯ

Березюк В.В. Фіксування судового провадження як гарантія права на справедливий суд у кримінальному процесі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право. – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, Національної академії правових наук України, Харків, 2022.

Робота присвячена дослідженню фіксування судового провадження як кримінальної процесуальної гарантії, що має забезпечити дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального провадження в перебігу стадії судового провадження.

Вибір теми обумовлений тим, що поряд із гострою потребою подальшого розвитку та вдосконалення теоретичних основ здійснюваної нашою державою судово-правової реформи важливим та актуальним залишається питання забезпечення прав людини та основоположних свобод, зокрема, у перебігу судового провадження, обумовленого наявністю кримінальних процесуальних гарантій, однією з яких законодавцем визначено фіксування судового провадження.

У роботі узагальнено та методом наукової дедукції виведено поняття фіксування судового провадження, яке може бути використано для потреб сучасного кримінального судочинства.

Авторкою досліджено функціональне призначення фіксування судового провадження, визначена його генеральна та спеціальні функції.

На підставі проведеного аналізу констатовано наявність двох самостійних видів фіксування судового провадження – «офіційного» та «неофіційного», визначена їхня роль у забезпеченні дотримання прав та законних інтересів кожної особи в перебігу судового провадження.

Шляхом аналізу складових елементів кримінальних процесуальних правовідносин щодо фіксування судового провадження, вироблено власний науковий підхід до визначення його змісту, відзначено специфічні ознаки кожного елементу складу кримінальних процесуальних відносин щодо фіксування судового провадження.

Науковий і практичний інтерес також становлять форми фіксування судового провадження, ґрунтовний аналіз яких проведено в роботі. Констатовано, що вони не мають бути статичними, повинні відповідати рівню науково-технічного розвитку держави, а відтак, потребують постійного вдосконалення.

У роботі обґрунтована доцільність запровадження в кримінальний процес України нової форми «офіційного» фіксування судового провадження, а саме стенографування, тобто письмового відображення інформації, зафіксованої на електронному носії.

Така пропозиція обумовлена функціональним призначенням повного фіксування судового провадження – гарантувати належну правову процедуру, яка, у свою чергу, гарантує справедливий судовий розгляд, оскільки в такому разі буде забезпечена можливість, за необхідності, об'єктивно, а головне повно відтворити процесуально значиму інформацію, отриману в перебігу судового провадження та зафіксовану на технічному носії (зокрема, у разі його пошкодження).

Аргументована позиція, що порівняно з фіксуванням, яке здійснюється під час досудового розслідування, фіксування судового провадження здійснюється з метою забезпечення справедливості процедури всього судового розгляду, а отже, гарантує належну процесуальну поведінку суду та інших учасників судового провадження, у той час, як фіксування на досудовому розслідуванні має на меті фіксацію не самого процесу, а закріплює результати конкретних слідчих та розшукових дій у формі процесуальних документів задля отримання доказової інформації, якій у подальшому має надаватись судова оцінка.

Авторкою вперше сформульовані правила фіксування судового провадження, за умови дотримання яких можуть бути реалізовані функції фіксування судового провадження.

У роботі містяться висновки, отримані в результаті дослідження співвідношення фіксування судового провадження з такими основоположними гарантіями, як публічність судового розгляду, право на справедливий судовий розгляд та справедливий суд, розумність строків судового провадження, незалежність та неупередженість суду.

Аргументовано точку зору, що фіксування судового провадження виступає необхідною умовою забезпечення належної правової процедури всього судового провадження, оскільки надає можливість об'єктивно встановити дотримання процесуального алгоритму інших процедур, які відбуваються під час його здійснення; у свою чергу, «належна правова процедура» є невід'ємною складовою «справедливого судового розгляду», а остання є однією з умов забезпечення права особи на «справедливий суд».

Висловлена думка про те, що право на належну правову процедуру та право на справедливий судовий розгляд певного кримінального провадження - це суб'єктивні права конкретної особи, яка вже стала учасником кримінальних процесуальних відносин, забезпечувані, зокрема, шляхом фіксування судового провадження, а право на справедливий суд - це об'єктивне право кожної особи на доступ до правосуддя, що має забезпечуватися державою шляхом прийняття якісного законодавства і задля реалізації якого фіксування судового провадження виступає процедурною гарантією.

Звернуто увагу на те, що у співвідношенні з гласністю судового провадження роль фіксування судового провадження залежить від його виду – «офіційного» чи «неофіційного», оскільки повне фіксування судового провадження, яке здійснюється виключно судом, - «офіційне фіксування» та фіксування судового провадження не судом, а кожним, хто присутній в залі судового засідання, - «неофіційне фіксування», мають різну природу, різне

функціональне призначення та зміст, а отже, по-різному співвідносяться з гласністю та відкритістю судового провадження.

Якщо «неофіційне фіксування» може виступати правовим механізмом, закріпленим на законодавчому рівні, за допомогою якого, зокрема, може бути забезпечена гласність конкретного судового провадження, то роль «офіційного фіксування» не може бути обмежена лише визначенням його як складового елемента гласності.

Зроблено висновок, що попри відмінності «офіційного» та «неофіційного» фіксування судового провадження ці інститути кримінального процесу нерозривно поєднані.

«Офіційне фіксування» судового провадження є гарантією дотримання законності у конкретному кримінальному провадженні, дотримання та забезпечення прав та законних інтересів його учасників, гарантування інших засад кримінального провадження, зокрема, забезпечення обвинуваченому права на захист, змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їхньої переконливості, безпосередності дослідження показань, речей і документів тощо.

Для «неофіційного» фіксування властивою є функція громадського контролю, яка забезпечує відкритість судового провадження як для осіб, які не є учасниками конкретного судового провадження, так і для суспільства в цілому. «Неофіційне» фіксування судового провадження, хоча і не є самостійною засадою кримінального провадження, однак закріплення цього права законодавчо є відображенням таких загальних засад кримінального провадження, як гласність та відкритість (у контексті національного кримінального процесуального законодавства) та публічності (в контексті прецедентної практики Європейського суду з прав людини), яка належить до числа тих прав, що прямо передбачені в тексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, на відміну від багатьох інших прав, поява яких пов'язана з розширювальним тлумаченням Європейським судом з прав людини її норм.

Окрему увагу приділено питанням фіксування судового провадження під час визначення складу суду в конкретному кримінальному провадженні. Така увага обумовлена позицією автора щодо того, що повне фіксування судового провадження починається з моменту реєстрації справи чи матеріалу в канцелярії суду і закінчується оголошенням повного тексту судового рішення останньої інстанції, уповноваженої на його перегляд, і безпосередньо впливає на дотримання вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо того, щоб справа була розглянута «судом, встановленим законом».

У результаті аналізу процесуальних правових норм, що регламентують процедуру судового розгляду кримінальних поступків, зроблено висновок про те, що в цьому випадку учасники судового провадження фактично позбавлені права на відвід (самовідвід), що може спричинити порушення вимоги національного закону про «належний склад суду» та вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо «суду, встановленого законом».

Окрема увага приділена дослідженню процесуального статусу секретаря судового засідання в частині його обов'язків щодо фіксування судового провадження.

Авторкою висловлено позицію про невідповідність положень Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання), затвердженої Наказом Державної судової адміністрації України №108 від 20 вересня 2012 року з відповідними змінами, положенням КПК України в частині суб'єкта, що здійснює фіксування судового провадження, та його повноважень. А саме: попри те, що обов'язок здійснення «повного фіксування судового провадження» чинним КПК покладається саме на суд, а обов'язок секретаря судового засідання полягає лише в забезпеченні контролю за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами та веденням журналу судового засідання, Інструкцією про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу

(судового засідання), затвердженою Наказом Державної судової адміністрації України №108 від 20 вересня 2012 року з відповідними змінами, повноваження суду зі здійснення повного фіксування судового провадження технічними засобами фактично делегуються секретарю судового засідання, у зв'язку з чим останній фактично здійснює таке фіксування від імені суду, а значить, процесуальний статус секретаря судового засідання потребує вдосконалення, зокрема, у частині його відповідальності.

Ключові слова: фіксування судового провадження, офіційне фіксування судового провадження, неофіційне фіксування судового провадження, процесуально-значима інформація, суд, секретар судового засідання, засади кримінального провадження, процесуальні гарантії, гласність та відкритість, публічність, стадія судового провадження, журнал судового засідання, технічний носій інформації .

SUMMARY

Berezyuk V.V. Recording of court proceedings as a guarantee of the right to a fair trial in criminal proceedings. - Qualifying scientific work published as manuscript.

Thesis for PhD degree by specialty 081 «Jurisprudence» in the field of knowledge 08 «Law». – Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems, National Ukrainian Academy of Law Sciences, Kharkiv, 2022.

The work is devoted to the study of recording court proceedings as a criminal procedural guarantee that should ensure compliance with the rights and legitimate interests of participants in criminal proceedings during the stage of court proceedings.

The choice of the topic is due to the fact that along with the urgent need for further development and improvement of the theoretical foundations of judicial

reform in our country, the issue of ensuring human rights and fundamental freedoms remains important and relevant.

In the course of court proceedings, ensuring human rights and fundamental freedoms is due to the existence of criminal procedural guarantees, one of which the legislator has identified the recording of court proceedings.

The work generalized and by the method of scientific deduction deduced the definition of recording of court proceedings, which can be used for the needs of modern criminal justice.

The author investigates the functional purpose of recording court proceedings, defines its general and special functions.

The work analyzed the purpose, task and purpose of recording court proceedings in the criminal process of Ukraine.

Based on the analysis of the constituent elements of criminal procedural relationship for recording court proceedings, developed his own scientific approach to determining its content, emphasized the specific features of each element of criminal procedural relations for recording court proceedings.

Also, the existence of two independent types of recording of court proceedings - "official" and "unofficial", determined their role in ensuring compliance with the rights and legitimate interests of each person in the course of court proceedings.

Of scientific and practical interest are also forms of recording court proceedings, a thorough analysis of which was carried out in the work. It was stated that they should not be static, should correspond to the level of scientific and technical development of the state, and therefore need constant improvement.

The paper substantiates the expediency of introducing a new form of "official recording" of court proceedings in the criminal process of Ukraine, namely stenography, that is written display of information recorded on electronic media.

Such a proposal is conditioned by the functional purpose of full recording of court proceedings - to guarantee proper legal procedure, which, in turn, guarantees

a fair trial, as in this case will be able, if necessary, objectively, and most importantly, fully reproduce procedurally relevant information, received during the proceedings and recorded on a technical medium (in particular, in case of damage).

The dissertation emphasizes the difference between the legal nature of recording court proceedings, which provides the possibility of reproduction in the future during the entire stage of the trial, and recording, which is carried out during the pre-trial investigation to procedurally consolidate the results of investigative actions and operational search actions.

It is argued that the recording of court proceedings is carried out in order to ensure the fairness of the procedure of the entire trial, and, therefore, guarantees the proper procedural conduct of the court and other participants in the proceedings, while the recording carried out during the pre-trial investigation aims to record not the process of pre-trial investigation itself, but fixes the results of specific investigative and investigative actions in the form of procedural documents in order to obtain evidentiary information, which should be further provided by the court.

The author for the first time formulated the rules of recording court proceedings, subject to which, the functions of recording court proceedings can be implemented.

The paper contains the conclusions obtained from the study of the relationship between the recording of court proceedings with such fundamental guarantees as publicity of the trial, the right to a fair trial, reasonable timing of the proceedings, independence and impartiality of the court.

It is argued that the recording of court proceedings is a necessary condition for ensuring the proper legal procedure of all court proceedings, as it provides an opportunity to objectively establish compliance with the procedural algorithm of other procedures that occur during its implementation.

The opinion is expressed that the right to due process and the right to a fair trial are the subjective rights of a particular person who has already become a party to criminal proceedings, a necessary condition for which is, in particular, the

recording of court proceedings, and the right to a fair trial is the objective right of every person to access to justice, which must be ensured by the state through the adoption of quality legislation and, for the implementation of which, the recording of court proceedings is a procedural guarantee.

Attention is drawn to the fact that in relation to the publicity of court proceedings, the role of recording court proceedings depends on its type - "official" or "unofficial", as full recording of court proceedings, which is carried out exclusively by the court "official recording" and recording court proceedings, and its other participants - "unofficial recording", have a different nature, different functional purpose and content, and therefore differently correlate with the publicity and openness of the proceedings.

If "unofficial recording" can be a legal mechanism enshrined in law, which, in particular, can ensure the publicity of a particular proceeding, the role of "official recording" can not be limited to defining it as an integral part of publicity.

Particular attention is paid to the issue of recording court proceedings when determining the composition of the court in a particular criminal proceeding. This attention is due to the author's position that the full recording of the proceedings begins with the registration of the case or material in the court office and ends with the announcement of the full text of the court decision of last resort, authorized to review it and directly affects compliance with the Convention considered by a "court established by law."

As a result of the analysis of procedural legal norms regulating the procedure of judicial review of criminal proceedings, it was concluded that in this case the participants in the proceedings are actually deprived of the right to withdraw (self-withdrawal), which may violate the national law on "proper composition of the court" and requirements of the Convention on "the court established by law".

Particular attention is paid to the study of the procedural status of the clerk of the court in terms of his responsibilities for recording court proceedings.

The author expressed the position of inconsistency of the provisions of the Instruction on the procedure for working with technical means of recording the

trial (court hearing), approved by the Order of the State Judicial Administration of Ukraine №108 of September 20, 2012 with relevant changes, the provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine. Despite the fact that the obligation to carry out "full recording of court proceedings" by the current Criminal Procedural Code of Ukraine rests with the court, and the duty of the secretary of the court session is only to ensure control over the full recording of court proceedings by technical means and court records, Instruction on the procedure for working with technical means of recording the trial (court session), approved by the Order of the State Judicial Administration of Ukraine №108 of September 20, 2012, as amended, the powers of the court to fully record the proceedings by technical means are actually delegated to the in this connection, the latter actually carries out such recording on behalf of the court, and, consequently, the procedural status of the secretary of the court session needs to be improved, in particular, in terms of his responsibility.

It is concluded that, despite the differences between "official" and "unofficial" recording of court proceedings, these institutions of criminal procedure are inextricably linked.

"Official recording" of court proceedings is a guarantee: compliance with the law in a particular criminal proceeding; observance and protection of the rights and legitimate interests of its participants; guaranteeing other principles of criminal proceedings, in particular, providing the accused with the right to defense, adversarial parties and freedom in presenting their evidence to the court and in proving to the court their persuasiveness, immediacy of examination of testimony, things and documents, etc.

"Unofficial" recording is characterized by the function of public control, which ensures the openness of court proceedings both for persons who are not participants in a particular court proceeding, and for society as a whole. "Unofficial" recording of court proceedings, although not an independent principle of criminal proceedings, but enshrining this right in law, is a reflection of such general principles of criminal proceedings as publicity and openness (in the context of national criminal procedure law) and publicity (in the context European Court of

Human Rights), which is one of those rights that are explicitly provided for in the text of the Convention, in contrast to many other rights, the emergence of which is associated with a broad interpretation of the norms of the Convention by the European Court of Human Rights.

Key words: recording of court proceedings, official recording of court proceedings, unofficial recording of court proceedings, procedurally significant information, court, court secretary, principles of criminal proceedings, procedural guarantees, publicity and openness, publicity, stage of court proceedings, journal of court session, technical information carrier.